

SVENSKA
FORNMINNESFÖRENINGENS
TIDSKRIFT.

SJUNDE BANDET.

1:a häftet.

INNEHÅLL:

	Sid.
Svenska Fornminnesföreningens åttonde allmänna möte, i Linköping den 18—20 augusti 1887	1.
GUSTAFSON, GABRIEL, En ny gånggrift i Bohuslän, undersökt och beskrifven. Med 4 fig.	23.
NORDIN, FREDRIK, Fornlemningar i Vestkinde socken på Gotland, på Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens bekostnad undersökta år 1885	33.
BRATE, ERIK, Runskriftens uppkomst och utveckling i Norden enligt senaste undersökningar	50.
BRATE, ERIK, En gotländsk dopfunt i en kyrka på Bornholm	62.
HILDEBRAND, HANS, Vreta kloster. (Efter ett föredrag vid Svenska Fornminnesföreningens allmänna möte den 19 augusti 1887.) Med 1 fig.	68.
EICHHORN, C., Linköpings domkyrkas byggnadshistoria. Kort öfversigt. (Efter ett föredrag vid Svenska Fornminnesföreningens allmänna möte i Linköping den 20 augusti 1887.) Med 5 fig.	75.

En ny gånggrift i Bohuslän,

undersökt och beskrifven af

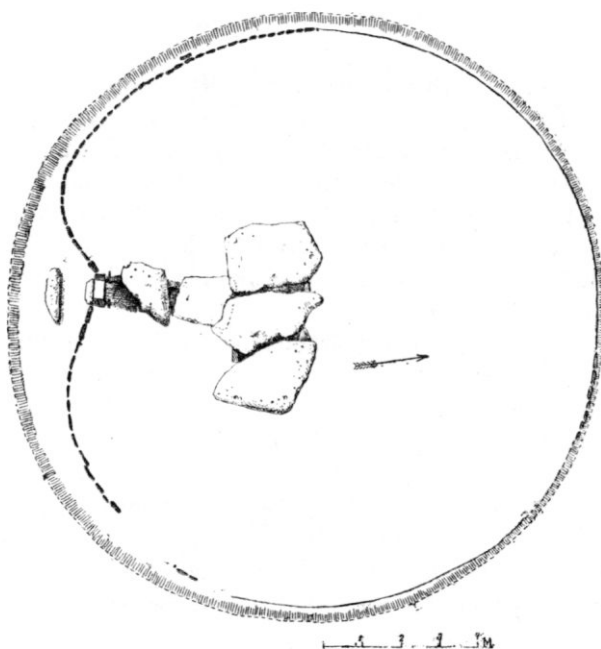
Gabriel Gustafson.

Gånggrifterna ansågos förr vara sällsynta i Bohuslän, under det att deremot ett ganska stort antal dösar voro kända derstädes. De senare årens forskning har dock ådagalagt, att det förstnämnda slaget af stenåldersgrafvar rätt talrikt finnes kvar i detta landskap. Under de antiqvariskt-topografiska undersökningar, som 1879 påbörjades af dr EMIL EKHOF och sedan de flesta somrar fortsatts, hafva dels en mängd förut okända fornlemningar af detta slag blifvit upptäckta, dels har det visat sig, att en del af de förut som dösar betraktade minnesmärkena äro försedda med fullt utbildad gång och således äro verkliga gånggrifter, ehuru gången varit dold i den omgifvande högen. Visserligen finnas äfven andra kännetecken, som oftast tydligt nog skilja de båda slagen af grafvar åt, men i allmänhet har känndomen om de bohuslänska grafbyggnaderna förut varit mindre noggrann, och tillfredsställande planritningar hafva för de flesta icke funnits.

Huru talrika gånggrifterna verkligen äro i dessa trakter, visas af de omtalade undersökningarna. Inom det nu färdiga området — Qville, Sotenäs, Stångenäs, Lane, Orusts östra och vestra samt Tjörns härad — äro öfver 20 fullt utbildade, typiska gånggrifter funna och beskrifna, eller en fjerdedel af hela antalet stenåldersgrafvar, som nu uppgår till ungefär 80, under det att endast omkring 40 förut voro kända. Då det efter hand blifvit allt mera tydligt, att dösar äro de äldsta af de stora grafbyggnaderna från stenåldern, och att gånggrift-formen utvecklats sig ur och efterföljt dessa, så kunde man ock vänta, att gånggrifter i Bohuslän rätt allmänt skulle förekomma. Ty då landskapet redan under döstiden

hade en talrik befolkning, skulle det vara svårt att förklara frånvaron af den närmast följande tidens grafvar. Alla de vanliga slagen af lösa förnsaker från stenåldern förekomma ock mycket talrikt i Bohuslän.

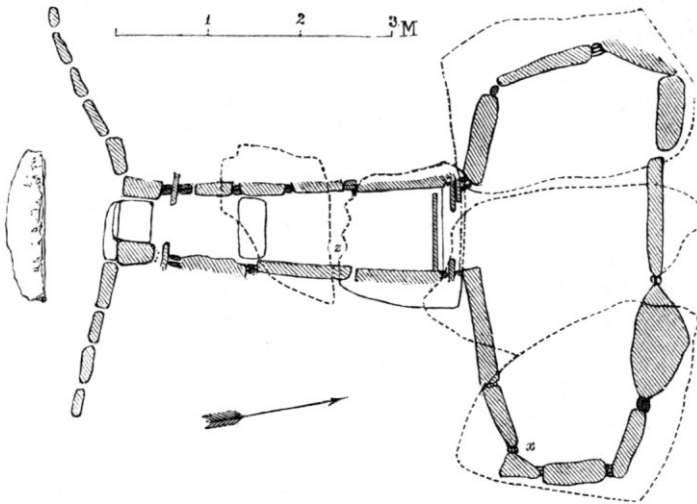
Under deltagande i det pågående forskningsarbetet i Bohuslän, fick jag förliden sommar tillfälle att undersöka några förr ej kända stenåldersgrafvar. Då en af dessa är ett synnerligen vackert exempel på, huru omsorgsfullt och prydligt dessa grafvar ofta bygdes, och dessutom åtminstone i ett afseende är af ovanlig konstruktion, vill jag här meddela en beskrifning af densamma.

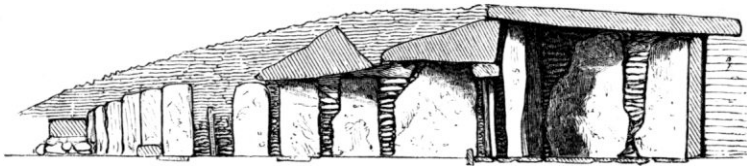
1. Plan af en hög med gånggrift vid Berg i Bokenäs socken, Bohuslän.

Den är belägen på gården *Bergs*, eller som den vanligen kallas *Smedbergs*, egor i *Bokenäs socken* af *Lane härad*, något öfver en half mil ONO. om Lysekil och omkring 1000 meter från närmaste punkt af *Gullmarsfjordens* strand. Närmaste gård är *Lögås*, och fornlemningen är synlig på endast några stenkasts afstånd från stora landsvägen.

Här ligger mellan några öfver dalgången föga upphöjda kullar en rätt anseelig grafhög. Utsigten åt fjorden skymmes af högre bergsklintar, som prydas af åtskilliga rösen från bronsåldern. Grafhögen är uppförd af jord och smärre stenar; den håller 16 meter i tvärmått och är ungefär halfannan meter hög, samt omsluter grafbyggnaden, så att endast kammarens takhällar varit synliga. Vid min ankomst till stället lågo två väldiga takblock qvar på sina

2. Plan af gånggriften vid Berg.

3. Genomskärning (längs gången och tvärsöfver kammaren) af gånggriften vid Berg.

platser, men det tredje var undanfördt och låg strax derjemte på backen. Kammarens östra ända var derigenom öppen, och dessutom hade man i dess vestra del genom att delvis bortrifva fyllnaden mellan väggstenarna skaffat sig tillträde till kammaren. Emellertid var denna till största delen ännu fylld med sand; tomrummet var endast 0,30 m. under takhällan, så att kammarens vestra och större del var mycket svårtillgänglig.

Vid utgräfningen förfors så, att först ett smalt schakt gräfdes i kullens södra del från öster till söder, för att påträffa den gång, som efter all sannolikhet här skulle finnas, ehuru den var alldeles dold i backen. Då jag hade fört detta schakt fram nära rätt söder, såg det ut, som om gång saknades. Den påträffades dock omsider och befanns gå i söder med någon dragning i vester (S. 10—15° V. efter kompassen), hvilket är ovanligt. Medan den nu upptäckta gången blottades, utgräfdes kammarens lätt tillgängliga östra del till ett djup af 0,80 m., och fortsattes sedan till detta djup inåt kammaren. Som en af väggstenarna befanns vara sprucken och flera betänkligt lutade inåt, måste det hela stödjas genom insatta stockar. Sedan detta skett, genomletades och bortfördes det återstående sandlagret, 0,50 m. djupt, till kammarens botten. Under tiden hade äfven gången blifvit fullständigt utgräfd.

Önskligt hade varit att låta den prydliga grafbyggnaden (fig. 2 och 3) förblifva i det skick, som den efter utgräfningen hade. Också hörde jag ofta lifliga önsknningar i den vägen uttalas af de till minnesmärket talrikt vallfärdande skarorna från kringliggande trakter och från Lysekil. Men grafven kunde ej på detta sätt lemnas, utan grundlig reparation, och dessutom hade stängsel måst anordnas till skydd mot okynnet. En närboende ifrare ville visserligen åtaga sig uppsigten och föranstalta om »inträdesafgift», samt menade, att »företaget bestämdt skulle komma att bära sig»; men jag ansåg mig icke kunna ingå på dylika vidlyftigheter och saknade dessutom medel för ett sådant företag. Det var dock ganska lockande, isynnerhet som det vackra minnesmärket på detta sätt kunnat i vida kretsar verka gagneligt för höjande af intresset för våra fornminnens bevarande. Skulle någon efter erhållet tillstånd från Vitterhets Akademien vilja bekosta företaget, kan det ju ännu gå för sig. — Grafven återställdes således i sitt förra skick, och den rubbade takhällen lades på sin ursprungliga plats. De insatta bjelkarna lemnades qvar för att förebygga ras.

Den ganska rymliga grafkammaren utgöres af ett rundadt rektangelformigt eller ovalt rum, bildadt af elfva stora väggstenar, som i sitt ursprungliga skick varit lodrätt nedsatta i marken. Ehuru strax utanför berghällen syntes i dagen, var dock grafven icke bygd omedelbart på berget. En sidohäll, som för detta ändamål undersöktes, befanns hafva sin underkant ungefär 0,25 m. under kammarens golf stående i groft grus, hvilket räckte åtminstone 0,50 m.

under golfvat. På ett annat ställe i kammaren gräffdes nämligen så djupt ner, utan att berggrund anträffades.

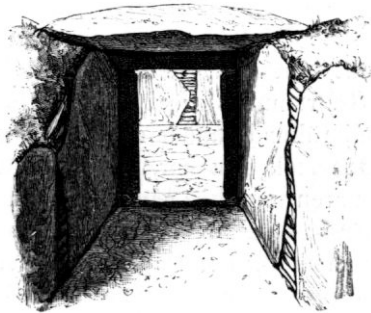
Rummets största längd är något öfver 4 m., och största bredden ungefär 2 m. Såsom ofta visat sig vara händelsen med välbygda eller väl bevarade gånggrifter, äro äfven här alla mellanrum mellan de stora väggstenarna omsorgsfullt fyllda med mindre, flata stenar, som likt en mur blifvit lagda på hvarandra. Sådana prydliga murstycken bidraga i hög grad att göra det inre af en dylik kammare imponerande, bevis som de äro på pietet för de döde och omsorg om deras sista hvilorum under så aflägsna tider och ett eljest lågt kulturtillstånd.

Kammarens golf är ganska omsorgsfullt lagdt med tunna stenflisor af oregelbunden form, hvilka blifvit, så godt sig göra lät, inpassade till hvarandra. Mellanrummen hafva sedan blifvit fyllda och golfvat utjämnadt med lera; golfflisorna äro lagda på orubbadt groft bottengrus. Grafrummets höjd från detta stengolf till taket utgör 1,30—1,35 m., räknadt under den i orubbadt skick liggande vestra takhällen. Den mellersta har, då en af väggstenarna kommit att luta inåt kammaren, sjunkit något med sin norra ända. Den vestra takhällens största längd är 2,70, största bredd 1,70, tjocklek 0,20—0,30; den mellersta $3,15 \times 1,50 \times 0,35$, den östra 3×2 , allt i meter räknadt.

Ungefär på midten af kammarens södra långsida är ett 0,80—1 m. bredt mellanrum lemnadt mellan tvänne väggstenar, bildande ingången till kammaren och gångens mynning. Gången, hvars riktning, som förut nämnts, är i söder med obetydlig dragning åt vester, består af kantsatta hällar, på östra sidan 4 och på den vestra 5. De inre hafva en höjd af 1 m. öfver golfvat, således ett stycke lägre än kammaren, men gångens höjd aftager utåt, så att de yttre vägghällarna äro ungefär 0,80 m. höga. Äfven här äro alla mellanrum, eller hafva de varit, fullständigt tillmurade på samma sätt som i kammaren. Gångens golf är icke täckt af flisor, men på två ställen ligga fyrkantiga sådana plant på bottnen, den ena ungefär midt i gången och den andra vid dess mynning; de hafva kanske användts på annat sätt än som golf, den yttre möjligen som dörr. Taket utgöres nu af två block; det inre är i den inåt kammaren vettande kanten 0,40 m. tjockt och sluttar starkt utåt, det andra är ett otympligt block, 0,50 m. tjockt på midten med derifrån sluttande sidor — undersidan är dock jemn. Gångens

yttersta ända saknar nu betäckning, men har naturligtvis haft sådan. Till följd af det här obetydliga jordhöljet har takhällen dock antagligen varit synlig i jordytan och någon gång blifvit tagen som god pris af en jordegare, som behöft byggnadssten.

Gången har haft två dörrar, en yttre och en inre, som varit med omsorg inrättade. Utanför gångens yttersta väggstenar ligger en vacker sten ($0,70 \times 0,20 \times 0,12$ m., med rektangulär genomskärning), tydligen en trapp- eller tröskelsten. Innanför nyssnämnda väggstenar stå tvänne dörrposter, bestående af tunna, kantsatta flisor, som skjuta något innanför gångens väggar; deras höjd är endast $0,55-0,60$ m. Öppningen mellan dessa stenar är ungefär $0,35$ m. bred.

4. Vy af den inre dörren (sedd från gången) i gånggriften vid Berg.

Den inre dörren vid gångens innersta ända är ännu prydligare och framstår ännu i alldeles oskadadt skick. Mellan gångens innersta väggstenar och kammarens stå på östra sidan en, på den vestra två dörrposter, likaledes af tunna flisor. Gången är här $0,85$ m. bred, men dörrposterna skjuta på vardera sidan ett stycke in i gången, så att den af dem bildade dörröppningen är $0,50$ m. bred. Dörrposternas och dermed dörrens höjd öfver golfvet är $0,80$ m. Den yttre vestra hällen är en synnerligen jemn och vacker flis, men mycket tunn, hvarför den ock har ansetts behöfva förstärkning af en annan tjockare, som blifvit stäld innanför. På dessa dörrposter hvilar ett mycket prydligt, jemnt och vackert fyrkantigt »dörrträ» i form af en sten med fyrkantig genomskärning (25 cm. bred, 16 cm. tjock, längden minst $1,20$ m., ändarna äro oåtkomliga), som ännu ligger horisontelt och jemnt i alldeles orubbadt läge. På denna hvilar åter gångens takhäll med sin innersta del, hvars tvärt af-

skurna kant, liggande i samma plan som »dörrträts» innersida, således bildar vägg i kammaren. Strax utanför dörröppningen och 15 cm. derifrån är i golvet nedsatt en tvärs öfver gången placerad tröskelsten, bestående af en tunn flis, som skjuter omkring 10 cm. upp öfver golvet. Den har kanske tjenat som stöd för en lös dörr eller lucka, som möjligen varit af trä, då åtminstone nu ingen för detta ändamål lämplig stenhäll blifvit anträffad. Kring tröskelstenen förmärktes lerfyllning. Kammarens flisgolf räcker ända fram till tröskeln, och dörrposterna hvila på dylika golfflisor. Fig. 4 visar en från gången tagen vy af denna väl bevarade inre dörr.

Såsom förut är antydt, hvilat hela den tunga byggnaden på groft grus. Man ansåg detta vara en tillräckligt fast grund, isynnerhet som klippgrunden ej kan ligga långt djupare. Att den tidens »ingenjörer» ej kommit på skam, ser man nu, då efter 4000 år isynnerhet partierna kring dörren icke sjunkit en enda tum. Att man emellertid noga pröfvade grundens fasthet, visar en annan stenåldersgraf, belägen en fjerdedels mil nordligare i samma socken. Här har man nämligen, då grafven är bygd i en sandbacke, ansett nödigt att förse den med en särskild grundval i form af ett ditfördt, omkring 1 m. mäktigt lerlager.

Vid utsidan af gångens yttersta väggstenar stå i ungefär vinkelrät ställning tvänne reste hällar, föga mindre än väggstenarna. Dessa visade sig hafva en fortsättning i efter handen allt mindre stenar, hvarigenom bildas en rundtom högen och nära dennas utkant gående tät ring af kantsatta flisor. Denna blottades visserligen icke rundtomkring, men den följdes åt vester ifrån ingången till omkring $\frac{1}{4}$ af högens omkrets och åt öster ett rätt långt stycke, hvarförutom i högens norra kant en del af densamma återfanns. Man kan sålunda med säkerhet antaga, att den gått rundtom högens fot. Endast på ett par ställen öster om gångens mynning saknades den, men hade der antagligen i senare tid blifvit bortrifven. På denna ovanliga anordning känner jag icke något analogt exempel. Eljest förekommer det ofta, att en stenåldershög nertill förstärkts med större mera glest liggande klumpstenar för att hindra högens nedrasande. Här synes man velat förena det nyttiga med det prydliga. Skyddet har dock varit något svagt, ty nästan alla stenarna hafva sjunkit framåt, så att en del nu ligga nästan jämnt med marken.

Såsom på bifogade planteckning fig. 1 synes, bugtar den sten-satta kanten inåt mot grafmynningen och närmar sig först småningom högens kanter. Midt uti det så uppkomna »tomrummet» framför ingången ligger en större sten (1,50 m. lång, 0,45 m. bred och 0,22 m. tjock) i horisontelt läge på ett afstånd af 0,75 m. från gångöppningen och med underkanten 0,20 m. högre än golftet, erbjudande sålunda en lämplig sittplats. Till hvilket ändamål den under stenåldern tjenat, är nu svårt att afgöra. Att den med afsigt är ditlagd under den tid grafven begagnades, tyckes vara sannolikt dels af dess regelbundna läge i förhållande till grafbyggnaden, dels deraf, att lerkärlsfragment och flintskärfvor, som talrikt funnos mellan stenen och grafvens mynning, icke förekommo under ifrågasvarande häll. Det torde ock vara sannolikt, att högens södra kant, som nu täcker nämnda häll, senare tillkommit, och att ursprungligen den stensatta randen öfverallt utgjort grafhögens gräns, så att framför ingången varit ett plant och öppet rum, på hvilket den bänkliknande hällen legat. Denna kunde ju tänkas ha tjenat till att derpå upplägga liket, innan det infördes i grafkammaren, för att fullborda någon religiös ceremoni (?). Derom kunna dock många gissningar framställas, utan att man kan anföra bevis för någondera.

Såväl kammaren som gången befunnos fyllda med obetydligt jordblandad, fin och ren sand. Deribland träffades här och der mycket små och alldeles enstaka liggande *kolsmulor* äfvensom *flintskärfvor*, hvaraf några större af en utmärkt, mörk flinta. Vidare funnos, likaledes spridda, smärre bitar af ett eller flera grofva *lerkärl* utan ornering. Midt för och nära intill en af vägghällarna låg på ungefär 0,80 m. djup under taket ett större stycke (bottnen) af ett kärl i flera tillhopahörande bitar; och något djupare, intill en annan häll, ett litet *helt lerkärl*, af groft gods och simpel form, med temligen raka sidor och vidast upptill. Intet syntes i eller omkring det. Spridda i fyllningen hittades ock flera bitar af *bernstensperlor*. Bernstenen var ytterst lös och bräcklig, så att styckena endast med svårighet kunde räddas; tre nästan hela perlor bevarades dock: en mindre, klotrund, en trind med tjocka ändar och hål midtpå, samt en större flat, yxliknande med hål. Den sista fanns i kammarens vestra ända djupt nere emot golftet. I kammarens östra ända och intill väggen (vid *x* på planen) låg på närmare 1 meters djup en *spjutspets af flinta*.

I gången förekommo likaledes spår af kolbitar samt flintskärivor. Vid östra väggen ungefär 1 m. från den inre tröskelstenen (vid z på planen) låg dessutom på 0,70 m. djup ett s. k. *hängsmycke af skiffer* af den väl kända formen (jfr Montelius, *Sv. forns.*, fig. 4). I gångens fyllning förekommo mindre stenar, isynnerhet nere mot bottnen.

Förgäfvos väntade jag att träffa delar af människoskelett. Endast på ett ställe lyckades jag finna ett obetydligt och sönderfallande *obrändt benfragment*. Om det tillhört en människa, kan ej afgöras. Men i stället fann jag i kammarens vestra del på ungefär 0,80 m. djup under taket en slags liten *kjökkenmödding* och — *brända ben*. Här lågo på ett litet område utbredda en mängd *snäckskal*, tillhörande två arter, nämligen den blåa mussla, som nu i Bohuslän begagnas som agn vid fiske (*Mytilus*), och den i Bohuslän under namnet »kubungar» kända snäckan (*Litorina*). Rörande den förra kan jag af egen erfarenhet intyga, att den ganska väl låter äta sig, ehuru den visserligen ej är någon läckerhet. Snäckskalens förekomst torde väl häntyda på en der hällen måltid, och liknande fynd äro flera gånger förut gjorda. I närheten af skalen funnos några brända benbitar och spår af *kol*. Eld har dock icke varit uppgjord på platsen, utan allt låg löst i sandmassan, som öfverallt var likartad och temligen lös. Benen äro för små för att kunna visa, hvilken slags varelse de tillhört. När denna lilla *kjökkenmödding* tillkommit, är svårt att afgöra; troligt är väl, att den tillkommit sedan grafven upphört att begagnas för sitt egentliga ändamål.

Utänför gången, mellan dennas mynning och den der framför liggande hällen, hittades slutligen på bottnen en mängd *bitar af lerkärl*, hvaraf en del *ornerade* i stenålderns enkla, rätliniga stil, de flesta med rutade fyrkanter, påminnande om ornamenten på fig. 95 i Montelii *Sv. forns.* Den något olika orneringen visar, att här funnits delar af flera kärl; inga tillräckligt stora bitar förekomma dock för att gifva något begrepp om kärlets form. Dessutom funnos en mängd *flintskärivor*, hvaribland en flisa af ett *slipadt* flintföremål, troligen en stor yxa.

Den närmast till hands liggande förklaringen på dessa fynd är väl den, att de tillhört grafgodset, men blifvit senare utförda. Det citerade lerkärlet (originalet till fig. 95 i *Sv. forns.*) med ornament, som likna dessa, är funnet i en gånggrift i Skåne, och stora slipade flintyxor äro äfven i dylika grafvar ofta funna. Frånvaron af ben skulle ock kunna tala för, att grafven efter tiden för dess

egentliga begagnande blifvit fullständigt rensad och uttömd. De föremål, som nu funnos der, skulle då tillhöra en senare tid, t. ex. slutet på stenåldern; sådana hängsmycken af skiffer, som det i gången funna, voro ock, såsom många fynd visat, i bruk vid stenålderns slut. Anmärkningsvärdt är dock, att ingen enda lerkärlsbit med ornering fanns inuti grafven, hvilket man väl kunnat vänta, om den nyss anförda hypotesen vore riktig. Det är möjligt, att dessa fynd utanför gången äro minnen af der företagna begravningsceremonier. Vid undersökning af en gånggrift vid Fjelkinge nära Kristianstad funnos äfvenledes lerkärlsfragment m. m. utanför gången.

På ett afstånd af omkring 150 m. i ONO. från den nu beskrifna gånggriften ligger tätt intill sluttningen mot en liten bäck *en annan dylik graf*, som äfven af mig utgräfdes, och på ungefär lika stort afstånd, men åt söder, träffar man en annan fornlemning från stenåldern, belägen vid stora landsvägen och vidt omkring känd under namnet Axel Tordsons (eller Toresons) graf. Den är nu skadad, men har troligen varit en *hällkista* och var således redan på den olycklige riddarens tid ett uråldrigt, några tusen år gammalt minnesmärke. Vid undersökning funnos i grafven 3 *mejslar*, 1 *spjutspets* och 1 bearbetad *skärfva* af *flinta* samt 3 *hängsmycken* af *skiffer*.

På högst $\frac{1}{4}$ mils afstånd härifrån träffar man inom samma socken 2 *dösar* och 2 andra nu förstörda *stenåldersgrafvar*, hvaraf åtminstone den ena troligen varit en *gånggrift*. Midt emot på andra sidan den här mycket smala Gullmarsfjorden ligger i *Lyse socken* helt nära vattnet en vacker *stendös* och $\frac{1}{8}$ mil vester om denna en *gånggrift*. Vi finna således här på ett mindre område ännu nio stora grafbyggnader från olika perioder af stenåldern, ett talande bevis för att trakten under så aflägsna tider varit jemförelsevis talrikt bebyggd.
